

# ХОРХЕ ЛУИС БОРХЕС ТАЙНОТО ЧУДО

Превод от испански: Десислава Николаева, 2004

[chitanka.info](http://chitanka.info)

*И Аллах го умъртви за сто години и после  
го възкреси и го попита: „Колко време измина?“  
Той отвърна: „Ден или част от деня“.  
Коран, 2, 261*

През нощта срещу 15 март 1939 година в едно жилище на „Целтнергасе“ в Прага Яромир Хладик, авторът на незавършената трагедия „Враговете“, на „Защита на вечността“ и на едно изследване върху косвените юдейски източници у Якоб Бьоме<sup>[1]</sup>, сънува продължителна партия шах. Състезаваха се не двама души, а два знатни рода; играта бе започнала преди много векове; никой не помнеше каква е наградата, но се говореше, че е огромна, дори неизмерима. Дъската с фигурите се намираще в една тайна кула; Яромир (в съня) бе първородният син на единия от враждуващите родове; часовниците биеха часа на неотложния ход; сънуващият тичаше през пясъците на прогизнала от дъжд пустиня и не можеше да си спомни нито фигурите, нито правилата на шаха. В този момент Яромир се събуди. Плющенето на дъжда и ударите на страшните часовници спряха. Откъм „Целтнергасе“ се носеше ритмичен и еднообразен шум, прорязван от някакви команди. Съмваше се, бронираните авангардни части на Третия райх навлизаха в Прага.

На 19-и властите получиха анонимно сведение и още същата вечер Яромир Хладик бе арестуван. Отведоха го в една стерилно бяла казарма на отсрещния бряг на Вълтава. Не можа да отхвърли нито едно от обвиненията на Гестапо: презимето му по майка беше Ярославски, във вените му течеше еврейска кръв, трудът му върху Бьоме беше проеврейски, подписът му личеше в края на един протест срещу аншлуса. През 1928 година беше превел „Сефер Йецира“ за издателство „Херман Барсдорф“; красноречивият каталог на тази фирма превъзнасяше с комерческа цел името на преводача; точно този каталог прелистваше Юлиус Роте, един от началниците, от когото зависеше съдбата на Хладик. Няма човек, който извън своята специалност да не е лековерен; два-три епитета, отпечатани с готически шрифт, бяха достатъчни — Юлиус Роте се убеди в

изключителността на Хладик и заповяда да бъде осъден на смърт за поука на другите. Беше определен и денят на екзекуцията — 29 март, девет часа сутринта. Тази отсрочка (чиято значимост читателите ще оценят по-късно) бе резултат от стремежа на властите да действат безстрастно и бавно като растенията и планетите.

Отначало Хладик почувства само ужас. Помисли си, че не би се уплашил от бесилката или от гилотината, ала да бъде разстрелян, му се струваше непоносимо. Напразно си повтаряше, че страшна е самата смърт, а не конкретните обстоятелства. Представяше си тези обстоятелства до изнемога; напразно се терзаеше с опити да изчерпи всички възможни варианти. Безброй пъти извървя мислено целия път от безсънната утрин до тайнствения залп. Преди деня, определен от Юлиус Роте, умираше стотици пъти в дворчета, чиито форми и ъгли изчерпваха геометрията; разстрелваха го различен брой винаги различни войници — ту отдалеч, ту в упор. Посрещаше тези въображаеми екзекуции с истински страх (а може би с истинска храброст); всяко видение траеше няколко секунди; след това кръгът се затваряше и Яромир отново и отново се връщаше към тръпните мигове преди смъртта. По-късно разсъди, че действителността не се покрива с предвижданията; следвайки някаква извратена логика, заключи, че да предвидиш една подробност, значи да осуетиш самата ѝ поява. Отдаден на тази безсилна магия, започна да измисля ужасни неща, *за да не се сбъднат*; накрая, естествено, се уплаши, че те може да се окажат пророчески. Жалък в нощта, той се мъчеше някак да се задържи в изплъзващата се субстанция на времето. Знаеше, че то е устремено към зората на 29-и. „Сега е нощта срещу 22-ри, разсъждаваше на глас. Докато трае тази нощ (и следващите шест), аз съм неуязвим, безсмъртен“. Мислеше си, че нощите, спходени от съня, са дълбоки и тъмни кладенци, в които може да се потопи. Понякога очакваше с нетърпение решителния залп, който поне щеше да го избави от безплодното усилие да измисля. На 28-и, когато последният залез хвърляше отблясъци по високите решетки, споменът за драмата му „Враговете“ го отвлече от тези отвратителни мисли.

Хладик беше прехвърлил четирийсетте. Ако изключим неколцината приятели и многото привички, животът му се състоеше в несигурното занимание с литература; като всеки писател съдеше за достойнствата на другите по творбите им, но искаше другите да съдят

за него по целите и замислите му. Всички книги, които бе публикувал, го изпълваха със смътно угризение. В трудовете му върху Бьоме, Ибн Езра и Флъд имаше само старание; в превода на „Сефер Йецира“ — небрежност, плахост и безсилие. Може би по-сполучлива му се струваше „Защита на вечността“, в чийто първи том се излагат различните идеи на човека за вечността — от неподвижното Битие на Парменид<sup>[2]</sup> до изменяемото минало на Хинтън; във втория се отрича (заедно с Франсис Брадли) схващането, че всички явления във Вселената образуват темпорален ред. Твърди се, че разновидностите на човешкия опит не са неизброими и че достатъчно е едно-единствено „повторение“, за да се убедим, че времето е измама... За съжаление не по-малко измамни са доказателствата, сочещи тая измама; Хладик ги изреждаше с някакво презрително смущение. Беше написал и цикъл експресионистични стихотворения; за ужас на поетите те бяха включени в антологията от 1924 година и всяка следваща антология просто ги наследяваше. Хладик искаше да изкупи цялото си това противоречиво и вяло минало с драмата в стихове „Враговете“. (Високо ценеше стиха, защото той не позволява на зрителите да забравят измислицата, която е задължителен елемент при изкуството.)

В драмата се спазваха единствата на място, време и действие: Храдчани, библиотеката на барон Фон Рьомерщад, една вечер в края на деветнайсети век. В първа сцена на първо действие Рьомерщад е посетен от някакъв непознат. (Часовникът бие седем, последните лъчи на слънцето пламтят по стъклата, отнякъде се носи вихрено позната унгарска мелодия.) Идват нови посетители; Рьомерщад не познава хората, които му досаждат, и се дразни от неприятното чувство, че все пак ги е виждал, може би насън. Всички го ласкаят без мяра, но скоро става ясно — първо за зрителите, а после и за самия барон, — че това са тайни врагове, които са се наговорили да го погубят. Рьомерщад успява да обърка или да провали коварните им козни; в разговора се споменава за неговата годеница Юлия фон Вайденау и за някой си Ярослав Кубин, който навремето ѝ е досаждал с любовта си. Той е полудял и си въобразява, че е Рьомерщад... Заплахите растат; в края на второто действие истинският Рьомерщад е принуден да убие един от съзаклятниците. Започва трето действие, последното. Множат се нелепиците; появяват се лица, които уж са били отстранени от

действието; за миг се мярка и човекът, убит от Рьомерщад. Някой забелязва, че скоро ще мръкне; часовникът бие седем, залязващото слънце хвърля последни отблясъци по високите прозорци, отнякъде вихрено долита унгарска мелодия. Появява се първият посетител и повтаря думите си от първа сцена на първо действие. Рьомерщад му отговаря, без да се учудва; зрителят разбира, че Рьомерщад всъщност е нещастният Ярослав Кубин. Не е имало никаква драма — това е кръгът на халюцинациите, които Кубин преживява непрестанно.

Хладик никога не беше се запитвал дали тази трагикомедия от грешки е банална или блестяща, логична или несъстоятелна. В сюжета, който скицирах, прозираше инвенцията, която би могла да скрие недостатъците и да подчертае достойнствата му, да изтъкне възможността да съхрани (в символична форма) най-важното от живота. Яромир беше написал първото действие и някои сцени от третото; стихотворната форма на творбата му позволяваше да я оглежда постоянно и да усъвършенства хекзаметрите, без да държи пред очите си ръкописа. Помисли си, че скоро ще умре, а му остават още две действия. В тъмнината се обърна към Бога: „Ако изобщо съществувам, а не съм едно от твоите повторения и грешки, то значи съществувам като автора на «Враговете». За да довърша тази драма, която може би е и мое, и твое оправдание, ми трябва още една година. Дай ми тази година, Ти, който владееш вековете и времето“. Беше последната нощ, най-страшната, но след десет минути Хладик потъна в съня като във водна бездна.

Призори сънува, че се е скрил в една от залите на библиотека „Клементинум“. Един библиотекар с тъмни очила го попита: „Какво търсите?“. „Търся Бога“, отвърна Хладик. Библиотекарят му рече: „Бог е в една от буквите на една от страниците на един от четиристотинте хиляди тома в библиотеката. Родителите ми и техните родители преди това са търсили тази буква; самият аз ослепях да я търся“. Свали очилата си и Хладик видя очите му — бяха мъртви. Един читател влезе да върне някакъв атлас. „Този атлас не върши работа“, рече той и го подаде на Хладик. Хладик го отвори напосоки. Попадна на умопомрачаваща карта на Индия.

С внезапна увереност докосна една от най-дребните букви. Чу се вездесъщ глас: „Времето за твоето дело е дадено“. И Хладик се събуди.

Спомни си, че сънищата на хората са от Бога и че според Маймонид<sup>[3]</sup>, ако думите, чути насън, са отчетливи и ясни, а не се вижда кой ги изрича, значи говори Бог. Облече се; в килията влязоха двама войници и му заповядаха да ги последва.

Хладик си представяше, че отгатък вратата му се простира лабиринт от коридори, стълби и зали. Действителността се оказа поскромна: спуснаха се по желязна стълба към някакъв заден двор. Неколцина войници — някои с разкопчани униформи — поправяха мотоциклет и си говореха нещо за него. Фелдфебелът погледна часовника — беше осем и четирийсет и четири минути. Трябваше да чакат да стане девет. Хладик, по-скоро жалък, отколкото нещастен, седна върху купчина дърва. Забеляза, че войниците избягват погледа му. За да облекчи чакането, фелдфебелът му подаде цигара. Хладик не пушеше; прие цигарата донякъде от учтивост, донякъде от покорство. Докато я палеше, забеляза, че ръцете му треперят. Небето притъмня; войниците разговаряха тихо, сякаш той бе вече покойник. Напрасно се мъчеше да си спомни жената, която бе използвал за прототип на Юлия фон Вайденау...

Войниците се строиха, застанаха мирно. Изправен до стената на казармата, Хладик чакаше залпа. Някой изказа опасение, че кръвта ще изцапа стената; заповядаха на осъдения да направи няколко крачки напред. Нелепо, но това напомни на Хладик суетенето на фотографите, преди да направят снимка. Тежка капка дъжд докосна слепоочието му и се търкулна бавно по бузата; фелдфебелът изрева последната команда.

Вселената замря.

Пушките бяха насочени към Хладик, но хората, които трябваше да го убият, стояха неподвижни. Ръката на фелдфебела беше застинала в незавършен жест. Върху една от плочите на двора някаква пчела хвърляше неподвижна сянка. Вятърът беше замрял — като на картина. Хладик поиска да изкрещи, да промълви, да раздвижи ръка. Разбра, че е парализиран. От вкаменения свят не долиташе и най-лекият звук. Помисли си: „Аз съм мъртъв, вече съм в ада“.

А после: „Сигурно съм полудял“. След това: „Времето е спряло“, ала съобрази, че в такъв случай би спряла и мисълта му. Реши да провери и да произнесе, без да мръдне устни, загадъчната четвърта еклога на Вергилий. Представи си, че далечните сега войници

изпитват същата мъка; прииска му се да поговори с тях. Учуди се, че не усеща никаква умора, нито дори световъртеж от продължителната неподвижност. След известно време заспа. Когато се събуди, светът беше все така неподвижен и безмълвен. Върху бузата му продължаваше да стои дъждовната капка; върху плочата — сянката на пчелата; димът от цигарата още не се бе разсеял. Измина още един „ден“ преди Хладик да разбере.

Една година беше поискал от Бога, за да довърши творбата си; една година му даваше висшата сила. Бог бе извършил за него тайно чудо: немският куршум щеше да го убие в уречения час, ала в съзнанието му щеше да изтече цяла година между командата и изпълнението ѝ. Недоумението му премина в изумление, изумлението — в смирение, смирението — във внезапна благодарност.

Не разполагаше с нищо друго освен с паметта; запаметяването на всеки нов хекзаметър му наложи една благодатна строгост, за която дори и не подозират онези, които измислят и веднага забравят мимолетни и празнословни редове. Не за бъдните поколения се трудеше, нито дори за Бога, чиито литературни предпочитания едва ли му бяха известни. Усърден, неподвижен, скрит, Хладик строеше високия си невидим лабиринт във времето. Два пъти преработи третото действие. Отхвърли някои твърде елементарни символи — биенето на часовника, унгарската мелодия. Нищо не го смущаваше. Премахваше, съкращаваше, разширяваше; някой път се връщаше към първоначалния вариант. Обикна двора, казармата, лицето на един от войниците го накара да промени образа на Рьомерщад. Откри, че мъчителните неблагозвучия, които толкова са тревожили Флобер, бяха чисто и просто зрителна заблуда: недостатъци и ограничения на писаното слово, а не на изказаното... Драмата беше завършена; оставаше само да измисли един епитет. Намери го; дъждовната капка се плъзна по бузата му. Нададе неистов вик, раздвижи глава, залпът на четирите пушки го повали на земята.

Яромир Хладик умря на 29 март в девет часа и две минути сутринта.

1943 г.

---

[1] Якоб Бьоме (1575–1624) — немски философ пантеист — бел.прев. ↑

[2] Парменид (ок. 540–480 г. пр.Хр.) — древногръцки философ от Елейската школа — бел.прев. ↑

[3] Маймонид (Моше бен Маймон или Абу Имран Муса ибн Маймун) (1135–1204) — еврейски философ, теолог и лекар — бел.прев. ↑



# ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

**МОЯТА БИБЛИОТЕКА**



<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.